

“Salât” Kavramıyla İlgili Va’id Ayetlerinin Muhatap Tahlili

İD Samed Yazar*

Atıf/©: Yazar, Samed, “Salât” Kavramıyla İlgili Va’id Ayetlerinin Muhatap Tahlili, Artuklu Akademi, 2021/8 (2), 319-334.

Öz: Kur’an-ı Kerim’de mü’minlerin özellikleri anlatılırken iman etmelerinin akabinde namaz kılmaları zikredilmektedir. Bu açıdan bakıldığında namaz mü’minin imanının göstergesidir. Ancak kimi ayetlerde cehennem ehlinde bahsedilirken onların namaz kılmadıkları/ salâtlarını zayi ettikleri/salâtlarının ıslık çalmak ve el çırpılmaktan ibaret olduğu gibi hususların vurgulandığı ve onlara yönelik va’id hitabı görülmektedir. Bu çalışmada namaz kılmayanlara yönelik va’id hitabı içeren ayetlerin siyak-sibak ve Kur’an bütünlüğü dikkate alınarak muhatapları tespit edilmiştir. Bu çerçevede mezkûr ayetler nüzul sırası dikkate alınarak incelenmiştir. Ayrıca klasik ve modern tefsir kaynaklarında yapılan yorumlar tespit edilmiş, var olan farklılıklar karşılaştırılmıştır. Böylece, kelimenin İslâm ile birlikte kazandığı ve belirli bir ibadetin ismi olan özel manadaki “salât” ile önceki dönemlerde farklı şekillerde yapılan ibadetlere isim olan “salât” arasındaki farkların ayetlerdeki karşılığı tespit edilmiştir. İstilahi manadan bağımsız olarak “salât” kavramının kullanıldığı ayetlerin, Türkçe meallerde nasıl tercüme edildiği, bunun sözlük anlamı ve ayetlerin bağlamıyla ne şekilde uyduğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Ayet, Salât, Namaz, Va’id, Muhatap.

Addressee Analysis of Wa’id Verses on the Concept of Şalâh

Citation/©: Yazar, Samed, Addressee Analysis of Wa’id Verses on the Concept of Şalâh, Artuklu Akademi, 2021/8 (2), 319-334.

Abstract: When the characteristics of believers are aligned in the Qur’an, it is mentioned that the believers should pray after their testimony. In this respect, the prayer is the main denominator of Islamic belief. However, some verses referring to settlers of the hell clarifies that they do not perform their prayers, insisting on performing their worships just by clapping and whistling, and subject verses portray a wa’id, namely threatening rhetoric against performers of such kind of worships. In this article, the context of the wa’id verses addressing those who do not pray and addresses of these verses will be analyzed taking the unity of the Qur’an and the intratextual context into account. In this context, related verses will be chronologically examined considering the order of their revelation time. To this end, commentaries within classical and modern tafseer treatise are revealed, and different commentaries are compared. Thus, the reflection of the polysemic differences between the terminological meaning of salah which is the name of a certain worship in the Islamic period and its other connotation, denoting to the worship in general performed in different ways in late antiquity will be specified. The article also evaluates how the verses encouering the concept of salah beyond its terminological meaning are translated in the Turkish translations of the Qur’an and translation choices for the equivalent meaning of şalâh term are analysed as per their consistency with lexicological and contextual connotations of the term.

Keywords: Tafseer, Verse, Şalâh, Prayer, Wa’id, Contextual Meaning

Giriş

Allah ve insan arasında manevî bir bağ vardır. Namaz ve diğer tüm ibadetler bu bağı muhafaza eder. Böylelikle insanın Allah’a olan saygısı/takvası sürekli olarak aktif kalır ve bu sayede insan kötülüklerden uzaklaşır. Neticede yaratılmış olduğu fıtratından uzak kalmayan insanın vicdanı, sağduyusu ve temiz doğası korunur. İnsan farz olan bu ibadetleri kendi iradesiyle ve özgürce yerine getirir. Neticede ibadetler değerlerini insan yönüyle işlevselliklerinden kazanmaktadır. Yani şekilsel olan bu ibadetler, bireyin ıslahına katkıda bulunduğu sürece anlamlı olur ve önemini korur. Eğer bu katkı sıfırlanır o zaman bu önem de ortadan kalkmış olur. Nasıl ki küçük günahlar süreç içerisinde kişiyi ifsada yaklaştırıyorsa, ibadetler de benzer şekilde kişiyi ıslaha götürmektedir. Buradan hareketle bu ibadetlerin konuluş gayeleri dikkate alınarak sadece “borç ödeme” mantığı ile hareket edilmemelidir.¹

* Arş. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, sametyazar@uludag.edu.tr

¹ Ömer Özsoy- İlhami Güler, *Konularına Göre Kur’an* (Ankara: Fecr Yayınevi, 2001), 355.

Kur'an'ın genel manada namaz ile ilgili sunduğu ayetlere bakıldığında namaz hakkında çok hassas davranıldığı görülmektedir. Ayetlerde umumi olarak zekatla birlikte öneminden bahsedilen namaz, neredeyse her peygamberin öğretisinde yer almaktadır. İsa Peygamber'in "nerede olursam olayım Rabbim beni mübarek kıldı ve sağ oldukça bana namazı ve zekatı emretti"² demesi, Mûsa ve kardeşine "evlerinizi karşılıklı yapın, namazı kılın ve inananları müjdeleyin"³ vahyi, kavminin Şuayb'a "Ey Şuayb! Babalarımızın taptığını bırakmamızı emreden veya mallarımız konusunda istediğimiz gibi davranmamızı yasaklayan senin namazın mıdır?"⁴ diyerek karşı çıkışları, Lokman'ın oğluna "Ey oğulcuğum! Namazı kıl..."⁵ şeklindeki nasihati, İbrahim peygamberin "Rabbim! Beni ve soyumu namaz kılanlar eyle"⁶ duası ve Hz. Muhammed'e yönelik "İnanan kullarıma söyle, namazı kılınlar..."⁷ emri, namazın önemini tartışmasız olarak ortaya koymaktadır. Ayetlerden de anlaşıldığı üzere namaz sadece belli bir peygambere ve ümmetine değil tüm insanlığa emredilmiş bir ibadettir.

Eda edilmesi ya da terki açısından namaz ile şehvetlere yönelme arasında hem nedensel, hem de zamansal bir ardışıklık vardır.⁸ Bu, "Onların (İsrailoğulları peygamberlerinin) ardından, namazı bırakan, şehvetlerine uyan bir nesil geldi. İşte bunlar azgınlıklarının karşılığını göreceklerdir"⁹ ayetinde görülmektedir. "Kitaptan sana vahyedilenleri oku, namazı dosdoğru kıl, kuşkusuz namaz hayasızlıktan ve kötülükten meneder"¹⁰ ayeti ise namazın kişiyi kötülüklerden alıkoyduğuna açıkça işaret etmektedir. Namazın kişinin ahlakına olan bu katkısı, eda edildiğinde ödüle; terk edildiğinde ise cezaya konu olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla da İslâmi gelenekte, namaz kılmayanlara yönelik özellikle Kur'an'dan hareketle uyarıcı nitelikte ayetler hatırlatma bağlamında kullanılmaktadır.

Namaz, Allah'ın kulu olduğu bilincine ulaşan insanın, bu bilinçle Rabbiyle iletişim kurmasının hazzını duyduğu bir ibadettir. Kul böylelikle duygu ve düşüncelerini söz ve davranışlarına yansıtır, O'nun huzurunda bir anlamda ruh-beden bütünleşmesi halini yaşar.¹¹ Dolayısıyla namaz, Rabbi ile bağını devamlı tutmak isteyen insan için manevi açıdan ona en büyük desteği sağlayacak olan ibadetlerden biridir. Burada özellikle "namazın ikame edilmesi" tabirinin tam olarak neyi ifade ettiğini tespit etmek önemli bir ayrıntıyı ortaya koymaktadır. Bütün semavi dinlerin en mühim ilkelerinden biri olan "salât"ın farz oluşu ve önemi tartışılmayacak derecede açıktır. Ancak önemli olan bu ilkenin hakkıyla yerine getirilmesidir. Nitekim namazın emredildiği ayetlerde namazın dosdoğru ve eksiksiz olarak eda edilmesi emredilmekte ve namazını bu şekilde ikame edenler övülmektedir. Elbette "namazın dosdoğru ikame edilmesi" ifadesi yalnızca namazın biçimsel olarak doğru eda edilmesi anlamıyla sınırlı olmayıp kişinin ıslahına hizmet etmesi gerekliliğini de kapsamaktadır. Zira Allah'a nankörlük eden, başkalarını putlaştıran, maddi-manevi pisliklerden arınmayan, şehvet ve tutkularının peşinden giden kimseler, "salât"a aykırı tutum ve davranışlar içerisinde olmaları sebebiyle şiddetle eleştirilmektedir. Bu tarz eylemleri yapan kimselerin "salât"ın manasından habersiz oldukları,¹² "salât"ı ziyan ettikleri¹³ zikredilmektedir.¹⁴

Kur'an'da sözlük anlamıyla kullanılan birçok kelime İslâmi ilimlerin gelişmesiyle birlikte sonradan terim anlamı kazanmıştır. Bazı ıstılahlar ise en başta vaz' olunmuştur. Sonradan yapılan Kur'an yorumları bu ayrımı göz ardı ettiklerinde yanlış yorumlara sebep olunmaktadır. "Salât" kavramı da bunlardan biridir. İlk vaz' olduğu mana itibarıyla dua ve ibadet anlamlarına gelmekte olup, Kur'an ile birlikte şer'i olarak emredilen ibadetin ismi olmuştur. Ancak buna rağmen Kur'an'daki tüm kullanımlarının İslâm ile konulan anlamı barındırmadığı görülmektedir.

² Kur'an-ı Kerim Meâli, çev. Halil Altıntaş-Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010), Meryem 19/31.

³ Yûnus 10/87.

⁴ Hûd 11/87.

⁵ Lokmân 31/17.

⁶ İbrâhîm 14/40.

⁷ İbrâhîm 14/31.

⁸ Özsoy - Güler, *Konularına Göre Kur'an*, 356.

⁹ Meryem 19/59.

¹⁰ el-Ankebût 29/45.

¹¹ Hüseyin Peker, *Namaz Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017), 17.

¹² el-Mâûn 107/4.

¹³ Meryem 19/59.

¹⁴ Murat Sülün, *Kur'an Ne Diyor? Biz Ne Anlıyoruz?* (İstanbul: Ensar, 2015), 130; Ayrıca bkz. Murat Sülün, "Kur'an-ı Kerim'de 'Salatın (صلاة)' Kavramsal Çerçevesi", *Sosyal ve Ferdî İşlemleri Açısından Namaz ve Cami*, (İstanbul: 2009), 24-25.

Makalede "salât" ile alakalı va'îd/tehdit ayetlerinin muhatapları tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede tehdide muhatap olan kimselerin namazı bırakan/terk edenler mi, yoksa diğer anlamıyla "salât"tan yüz çevirenler mi olduğu hususu tartışılacaktır. Çünkü dikkatle incelendiğinde, ayetlerin muhataplarının Müslüman olmadıkları yahut münafık oldukları dolayısıyla hâlihazırda namaz ibadetine inanç ve zihin açısından karşıt oldukları görülmektedir. Bu bağlamda öncelikle "salât" kelimesinin lafız ve terim anlamları sunulacak ve ilgili ayetler nüzul sırasına göre sınıflandırılacak, sonrasında ise klasik ve modern tefsirlerde ayetlerin te'vili karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

1. "Salât" Kelimesinin Anlamı

1.1. Lafız Anlamıyla Salât

Arap dil bilimcileri, "salât" kelimesi için değişik anlamlarda kimi Arapça köklerin olduğunu ifade etmişlerdir. Râgıb el-İsfehânî (ö.502/1108) *el-Müfredât'*ında "salât" kelimesinin dilcilerin pek çoğuna göre dua, tebrik ve şanı övme anlamlarına geldiğini zikretmektedir.¹⁵ "صليت عليه" ifadesi "Onun için dua ettim ve onu arındırdım" anlamına gelmektedir. Örneğin "صلى عليه الملكة" ifadesinde "melekler onun için bağışlanma diledi" manası vardır.¹⁶ İki varlık arasında geçen ve birinin diğerinin yüceliğini, şerefini ve değerini bütün içtenliğiyle dile getirmesi manasına gelmektedir. Bu bağlamda Allah ve Resûlü'ne yönelik kullanılan "salavâtullah" ve "salavâtü'r-Resûl" ifadeleri gerçekte Allah ve Resûlü'nün söz konusu ayetlerde geçen kimseleri/inananları arındırıp tezkiye etmeleri demektir. Salât, aslı dua olan özel ibadetin ismidir. Namaza dua manasında "salât" denilmesi, bir bütünün ihtiva ettiği cüzlerden biri ile isimlendirilmesi dolayısıyladır. Kimi dilcilere göre ise salât, sılâ' (صلا) kökünden gelmektedir. Bu durumda "صلى الرجل" cümlesi, "Kişi bu ibadeti vesilesiyle kendini yakıcı azap olan ateşten kurtardı (sılâ) anlamına gelmektedir. İbadet edilen yerler "صلاة" ile isimlendirmektedir. Bundan dolayı kiliseler "صلوات"¹⁷ kelimesiyle isimlendirilmiştir.¹⁸

Lisânü'l-Arab'a göre Allah'a izafe edilen salât rahmet manasındadır. Melek, insan ve cin gibi varlıkların salât'ı ise kıyam, rükû, secde, dua ve tespihi içeren bir nevi ibadettir. Kuşların ve diğer hayvanların salât'ı ise onların Allah'ı tespih etmeleridir.¹⁹

İbn Fâris (ö. 395/1004) salât kelimesinin "صلو" ve "صلى" olmak üzere iki kökten geldiğini söylemektedir. Bu kelimenin "vav" harfi ile olanının İslâm dinine özel olarak şeriatın farz kıldığı rüku ve secdesi olan namaz anlamına geldiğini, ayrıca dua ve ibadet anlamına da geldiğini zikretmektedir. Dua manasına örnek olarak Hz. Peygamberin, "إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ فَلْيُجِبْ فَإِنْ كَانَ صَائِمًا فَلْيُصَلِّ", "Sizden biriniz yemeğe davet edildiğinizde ona icabet etsin; oruçlu değil ise yesin, şayet oruçlu ise o zaman "فَلْيُصَلِّ" yani hayır ve bereket ile dua etsin"²⁰ hadisini örnek vermektedir. Allah için kullanımı durumunda rahmet manasına geldiğini ifade etmektedir. Buna "اللهم صلِّ على أبي أوفى" hadisindeki²¹ "صلِّ" ibaresinin "rahmet et" anlamına geldiğini örnek vermektedir.²²

İbnü'l-Cevzî, vücûh ve nezâir ilmi hakkında telif ettiği eserinde "salât" kelimesinin anlamlarına değinirken bunlardan ilkinin şer'an farz kılınmış namaz olduğunu ifade etmektedir. Sonrasında ise tefsir ehlinin "salât" için ondan fazla anlam verdiğini dile getirmektedir. Bunlardan bazıları mağfiret ve bağışlanma dileme,²³ dua,²⁴ kıraat²⁵ gibi manalardır.²⁶ Firûzâbâdî (ö.817/1415) de salât kelimesinin dua,

¹⁵ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal el-İsfehânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'an*, thk. Muhammed Ahmed Halfellah (Mektebetü'l-Enclü'l-Kasriyye, ts.), 421.

¹⁶ Muhammed Murtaza Zebidi, *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs* (Kuveyt: Dârü'l-Hidâye, 2001), 38/438.

¹⁷ el-Hac 22/40.

¹⁸ İsfehânî, *el-Müfredât*, 421; Ebü'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, thk. Abdullâh Ali Kebîr vd. (Kâhire: Dârü'l-Me'ârif, ts.), 4/2491.

¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 4/2490.

²⁰ Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, *Sahîh-u Müslim* (Riyad: Beytü'l-Efkâr ed-Düvelî, 1998), "Nikâh", 106 (No. 1431).

²¹ Buhârî, "Zekât", 64 (No. 1497).

²² Hüseyin Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-Luga*, thk. Abdüsselâm Muhammed Harun (Dârü'l-Fikr, ts.), 3/300-301.

²³ el-Ahzâb 33/56.

²⁴ et-Tevbe 9/113.

²⁵ el-İsrâ 17/110.

²⁶ Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-a'yûni'n-nevâzir fi ilmi'l-vücûh ve'n-nezâir*, thk. Muhammed Abdü'l-Kerim Kâzım Râzî (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 393-395.

bağışlanma dileme, rahmet, Allah'ın Resûlü hakkında güzel övgüsü, rüku ve secde ile yapılan namaz anlamına geldiğini zikretmektedir. Bu bağlamda “صلى صلاة و تصليّة” kalıbı “dua etti” anlamına gelmektedir. “صلوات” kelimesinin aslı İbranice olan “صلوتنا” kelimesinden gelmekte ve “Yahudilerin mabetleri” anlamındadır.²⁷

1.2. Terim Anlamıyla Salât

Kur'an sonrasında telif edilen lügat kitaplarında salât kelimesi için umumi manada yukarıda çeşitli anlam ve türleri zikredilen dua, tapınma, ibadet, rahmet, istiğfar, bağışlanma dileme, ibadethane/tapınak ve namaz kılma gibi değişik manalar verilmiştir. Bu da kelimenin aslının İslâm öncesi ve sonrasında anlam yönünden önemli herhangi bir değişikliğe uğramadığını göstermektedir. Ancak Kur'an vahyi ile birlikte bu kelimenin ek bir anlam olarak “es-salât” şeklinde terimleşme sürecine girdiği görülmektedir. Böylelikle salât; rükû, secde gibi kendine ait kaideleri olan ve inananların Allah için yerine getirdikleri özel bir ibadetin, yani “namaz ibadetinin” mukabili olmuştur.²⁸

İslâm ile birlikte salât kelimesinin Kur'an'da kazandığı farklı anlamları zikreden pek çok dil ve tefsir alimi bulunmaktadır. Bunlardan biri de bu kelimenin yirmi iki anlamını *vücûhu'l-Kur'ân* adlı eserine alan el-Hîrî (ö. 430/1039)'dir. Müellif, bu eserinde salât kelimesinin anlamlarını geçtiği ayetlerin bağlamını dikkate alarak değerlendirmektedir. Buna göre salât kelimesi, beş vakit namaz ve namazı ikame etmek,²⁹ Allah'a taat hususunda başarılı olmak ve her türlü kötülükten korunmak,³⁰ ikinci namazı,³¹ korku namazı,³² yolculuk namazı,³³ ibadet,³⁴ cenaze namazı,³⁵ dua,³⁶ mescid,³⁷ kıraat,³⁸ Hz. Peygamber'e salât,³⁹ rahmet,⁴⁰ İslâm,⁴¹ kiliseler⁴² gibi anlamlara gelmektedir.⁴³ Bu manalara bakıldığında, öncelikle İslâm'ın farz olan ibadetlerinden biri olan beş vakit namazın bulunduğu, akabinde ise yan anlamlara gelebilecek kullanımların bulunduğu görülmektedir. Namaz haricinde kullanılan İbadet, İslâm, dua, mescid ve kiliseler gibi anlamlar da dikkati çekmektedir.

Salât kelimesinin lafız anlamı ve terim anlamlarını bu şekilde inceledikten sonra Kur'an'da salât hakkında geçen va'îd ayetlerinin sınıflandırması yapıp akabinde bu ayetlerin değerlendirmesine geçilecektir.

2. Salât İle İlgili Va'îd Ayetlerinin Sınıflandırılması

Namaz anlamını ifade eden “صلاة” kelimesi ve türevlerinin geçtiği doksan iki ayet bulunmakla beraber va'îd içerikli ayetlerin sayısının dokuz olduğu görülmektedir.⁴⁴ Bu ayetler:

“صلي” kalıbında gelenler:

“فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى” “O, (Peygamberi) doğrulamamış, namaz da kılmamıştı.”⁴⁵

“صلاة” kalıbında gelenler:

²⁷ Ebû't-Tâhir Mecdüddin Muhammed b. Yâkûb b. Muhammed Firûzâbâdi, *el-Kâmûsü'l-Muhîd* (Lübnan: Dârü'l-Ma'rife, 1399), 1681.

²⁸ Mesut Okumuş, “Semantik ve Analitik Açıdan Kur'an'da ‘Salât’ Kavramı”, *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* III/VI (Şubat 2004), 10.

²⁹ el-Bakara 2/3, 43, 277; en-Nisâ 4/103.

³⁰ el-Bakara 2/157.

³¹ el-Bakara 238.

³² en-Nisâ 4/102.

³³ en-Nisâ 5/101.

³⁴ el-Enfâl 8/35.

³⁵ et-Tevbe 9/84.

³⁶ et-Tevbe 9/99.

³⁷ en-Nisâ 5/43.

³⁸ el-İsrâ 17/101.

³⁹ el-Ahzâb 33/56.

⁴⁰ el-Ahzâb 33/43.

⁴¹ el-Kıyâmet 75/31.

⁴² el-Hac 22/40.

⁴³ Ebû Abdîrahmân İsmail b. Ahmed b. Abdillâh ed-Darîr el-Hîrî en-Nisâbüri, *Vücûhu'l-Kur'ân*, thk. Necîf Arşî (Meşhed: Müessesetü't-tab' et-tâbi'a li'l-astâna er-ravdiyye el-mukaddese, 1422), 343-348.

⁴⁴ Muhammed Fuad Abdülbâki, *Mu'cemü'l-müfhehres li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Beyrût: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y.), 412-414.

⁴⁵ el-Kıyâmet 75/31.

"إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَى يُرَاؤُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا"

"Münafıklar, Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Allah da onların bu çabalarını başlarına geçirir. Onlar, namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı pek az anarlar."⁴⁶

"وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوءًا وَلَعِبًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ"

"Siz namaza çağırduğunuz vakit onu alaya alıp eğlence yerine koyuyorlar. Bu, şüphesiz onların akılları ermeyen bir toplum olmalarındandır."⁴⁷

"وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ"

"Harcamalarının kabul edilmesine, yalnızca Allah'ı ve Resülünü inkâr etmeleri, namaza ancak üşene üşene gelmeleri ve ancak gönülsüzce harcamaları engel olmuştur."⁴⁸

"فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ عَذَابًا"

"Onlardan sonra, namazı zayi eden, şehvet ve dünyevî tutkularının peşine düşen bir nesil geldi. Onlar bu tutumlarından ötürü büyük bir azaba çarptırılacaklardır."⁴⁹

"صلاتهم" kalıbında gelenler:

"وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصَدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ"

"Onların, Kâ'be'nin yanında duaları ıslık çalıp el çırpılmaktan ibarettir. Öyle ise (ey müşrikler) inkâr etmekte olduğunuzdan dolayı tadın azabı."⁵⁰

"الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ" "Onlar namazlarını ciddiye almazlar."⁵¹

"مصلين" kalıbında gelenler:

"قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ" "Onlar şöyle derler: Biz namaz kılanlardan değildik."⁵²

"فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ" "Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki,"⁵³

İlgili ayetleri bir bütün halinde görmek ve nüzul sırasına göre değerlendirebilmek için aşağıdaki tabloda sınıflandırdık:

Nüzûl Sırası (Mekkî)	Sûre Adı	İlgili Ayetler
4	Müddessir	قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ
17	Mâ'ûn	فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ, الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ
31	Kiyâme	فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى
44	Meryem	فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ عَذَابًا
Medenî		
93	Enfâl	وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصَدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ

⁴⁶ en-Nisâ 4/142.

⁴⁷ el-Mâide 5/58.

⁴⁸ et-Tevbe 9/54.

⁴⁹ Meryem 19/59.

⁵⁰ el-Enfâl 8/35.

⁵¹ el-Mâ'ûn 107/5.

⁵² el-Müddessir 74/43.

⁵³ el-Mâ'ûn 107/4.

		تَكْفُرُونَ
98	Nisâ	إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كَسَالَى يُزَاوُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا
110	Mâide	وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوا هُزُوعًا وَلَعِبًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ
113	Tevbe	وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ

3. Salât ile İlgili Va'îd Ayetlerinin Değerlendirilmesi

3.1. "Tabî Olmak" İle "Namaz Kılmak" Arasında Cehennem Ehli

Müddessir Sûresi'nde "فَأَلْوَا لَمْ نَكْ مِنَ الْمُصَلِّينَ" şeklinde cennet ehlinin cehennem ehline onları cezaya sürükleyen şeyin ne olduğunu sorması üzerine verilen cevapta cehennem ehlinin "Biz namaz kılanlardan değildik"⁵⁴ demeleri görülmektedir. Burada ayet için yapılan tercüme detaylıca incelemekte fayda vardır. Diyanet Meali, Diyanet Vakfı Meali, Ömer Nasuhi Bilmen, Hasan Basri Çantay, Süleyman Ateş dahil pek çok meal bu anlama gelecek şekilde bir tercüme yapmaktadır. Nitekim ayetin ilk intibası da bu manayı ifade etmektedir. Ancak ayetle ilgili Müfessir ve Arap dil âlimi olan İsfehânî, burada mananın "Biz Peygambere tabi olanlardan değildik" şeklinde olduğunu *el-Müfredât*'ında zikretmektedir.⁵⁵ Müddessir Sûresi'nin nüzul sırası itibarıyla dördüncü sûre olması ve namazın henüz beş vakit olarak emredilmemiş olması da dikkate alındığında⁵⁶ İsfehânî'nin bu manayı vermesinin daha uygun olduğu söylenebilir.⁵⁷

Taberî (ö. 310/923) cehennem ehlinin yukarıda zikredilen cevabı ile ilgili mücrimlerin "Biz dünyada Allah için ibadet etmezdik" şeklinde bir te'vilde bulunmuştur.⁵⁸ Râzî (ö. 606/1210) "namaz kılmayanlardan idik" ve sonrasındaki "fakiri doyurmazdık" ifadelerinin namaz ve zekat olarak alınması gerektiğini, aksi halde farz olmayan bir şeyin yapılmaması dolayısıyla onların azaba uğramalarını söylemenin caiz olmayacağını zikretmektedir. Bununla ilgili ayrıca kafirlerin de fer'î (amelî) hükümlerden sorumlu olmaları dolayısıyla ilahi cezaya muhatap olmaları hususunda âlimlerin bu ayeti delil getirdiğini ifade etmektedir.⁵⁹

Hanefî mezhebinin klasik dönem akabinde en etkili isimlerinden biri olan Nesefî (ö. 710/1310) buradaki ifade ile "لم نعتد فرضيتها" yani "Biz namazın farz oluşuna inanmazdık" şeklinde bir kastın olduğunu zikretmektedir.⁶⁰ Nesefî böylece ayette terim anlam olarak farz kılınmış olan namazın ikamesinden bahsedilmediğini ifade etmiş olmaktadır.

Son dönem yazılan tefsirlerden Elmalılı'nın eserinde "namaz kılanlardan değildik" şeklinde bir açıklama yapılmaktadır.⁶¹ Günümüz tefsirleri incelendiğinde Süleyman Ateş'in tefsirinde ayete gelenekte umumi olarak verilen mananın, yani "Namaz kılanlardan değildik" manasının verildiği görülmektedir.⁶² M. Sait Şimşek'in tefsirinde "Allah'a karşı görevlerini yerine getirmiyorlardı, bunun neticesinde namaz kılmıyorlardı" anlamı verilmiştir.⁶³

Müddessir Sûresi'nde zikri geçen mana ile mukayese edilecek olan bir diğer yer Kıyâmet Sûresi 31. ayettir. "صلو" kökünden türeyen ve "صلى" olarak kullanılan fiilin buradaki anlamına bakıldığında

⁵⁴ el-Müddessir 74/43.

⁵⁵ İsfehânî, *el-Müfredât*, 422.

⁵⁶ Namazın Hz. Peygamber ve ilk inananlar için vahyin nüzulünden itibaren eda edildiği kaynaklarda gelen bilgiler arasındadır. Ancak beş vakit olarak emredilmesi, Buhârî'nin de Kitabı's-Salât'ında rivayet edildiği üzere Mi'rac gecesinde. Bu ise hicretten yaklaşık olarak bir buçuk sene kadar öncedir. Bilgi için bkz. Tahir Olgun, *Müslümanlıkta İbadet Tarihi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1998), 62-66; M. Sait Şimşek, *Kur'an'ın Ana Konuları* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2001), 160-161; Muhsin Demirci, *Kur'an'ın Ana Konuları* (İstanbul: İfav, 2015), 194-195.

⁵⁷ Burada şunu hatırlatmakta fayda var ki beş vakit namaz bu dönemde farz kılınmamıştır. Ancak nübüvvetin başından itibaren Hz. Peygamber ve Müslümanlar tarafından namaz kılınmaktaydı. Bununla ilgili bkz. Hüd 11/114; İsrâ 17/78; Taha 20/130; er-Rûm 30/17-18.

⁵⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid el-Âmülî Taberî, *Câmi'u'l-beyân fi te'vili'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (el-Kâhire: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 24/37.

⁵⁹ Ebü Abdillâh Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Râzî, *Tefsîrü'l-Fahri'r-Râzî* (Dârü'l-Fikr, 1981), 30/211.

⁶⁰ Ebü'l-Bekâet Hâfızüddin Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en Nesefî, *Tefsîru'n-Nesefî*, thk. Mervân Muhammed Şiâr (Beyrût: Dârü'n-Nefâis, 2005), 4/243.

⁶¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: His Matbaçlık, 1970), 8/5466.

⁶² Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.), 10/158.

⁶³ M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 5/346.

yukarıdaki ayete benzer bir mana çıkmaktadır. Ayet ilk olarak "فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى" "O, Peygamberi doğrulamamış, namaz da kılmamıştı" anlamına gelmektedir. Tercümeyle bu şekilde vermemizin sebebi, yine Diyanet İşleri Başkanlığı Meali başta olmak üzere neredeyse pek çok mealde buna yakın anlamın verilmiş olmasındandır. Ancak sonraki 32. ayette "وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى" "Fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti" hitabı görülmektedir. Burada eğer ayetler ve bu ayetler arasında geçen kelimelerin münasebeti dikkate alınıp "صدق" fiilinin karşısına "كذب" fiili, "صلى" fiilinin karşısına ise "تولى" fiili getirilirse mananın esasında "Fakat o, yalanladı ve geri durdu" anlamının ortaya çıktığı görülecektir.⁶⁴ Zaten bağlam dikkate alındığında resmedilen tipten inanmayan bir kimse olduğu ortaya çıkmaktadır. İnanmayan bir kimsenin ilk özelliği olarak namaz kılmaması değil de Peygamber'e tabii olmayışı daha öne çıkan bir durumdur.

Salât kelimesinin terim anlamını aktarırken yararlandığımız Hîrî'nin kelimeye verdiği anlamlardan 19. olarak zikrettiği "İslâm" manasının dikkatimizi çeken anlamlardan olduğunu ifade etmiştik.⁶⁵ Kıyâmet Süresi 31. ayete verdiği bu anlam, yukarıda zikredilen manayı desteklemektedir. Buna göre Hîrî'nin verdiği mana dikkate alındığında "فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى" ayetinin manası, "O, (Peygamberi) doğrulamamış, İslâm'a da girmemişti" anlamına gelmektedir.

İsfehânî'nin aktardığına göre namaz kılmayanlar hakkında olumsuz nitelendirme yapılırken zikredilen "مصلين" kalıbı, Mâûn Süresi ve diğer geçen yerlerde sadece münafıklar için kullanılmaktadır. Mesut Okumuş, İsfehânî'nin "مصلين" kelimesinin münafıklarla ilgili kullanımında hatalı olduğunu söylemektedir. Buna göre cehennem ehlinin "biz namaz kılanlardan değildik" cevabında kullanılan "مصلين", kelimesi namazı ikame etme manasındadır.⁶⁶ Ne var ki İsfehânî buradaki anlamı "namaz kılanlardan değildik" manasında vermemektedir. O, yukarıda zikredildiği gibi bu ayete *Peygambere tabi olanlardan değildik* anlamını vermektedir.⁶⁷ Bununla birlikte Okumuş'un Meâric Süresi 22. ayetteki olumlu kullanım hakkında yaptığı değerlendirmenin uygun olduğu görülmektedir. Öyleyse "مصلين" kelimesi olumlu olarak, yani inananların bir özelliği olarak da kullanılmakta ve öyle olduğunda namaz kılanlar manasına gelmektedir.⁶⁸ İsfehânî'nin zikrettiği yerde ise olumsuz olarak kullanıldığı yerde öncelikle *namaz kılanlar* anlamına değil *tabi olmak* manasına gelmektedir.

3.2. "Onlar Salâtlarını Ciddiye Almazlar" Hitabı

Kur'an'ın kısa sûrelerinden olan ve namazını ciddiyetle kılmayanlara yönelik tehdit içerikli hitaba dair aklı ilk gelen ayetlerden birinin geçtiği sûre Mâ'ûn Süresi'dir. Sûre Mekki sûrelerden olup, nüzul sırası itibarıyla on yedinci, Mushaf sırasında ise yüz yedinci sıradadır. Sûrenin ele alacağımız ayet grubunu tercümelerde verilen mana itibarıyla incelediğimizde mana olarak "Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki onlar namazlarını ciddiye almazlar, namazlarıyla gösteriş yaparlar"⁶⁹ anlamının verildiği görülmektedir.

Taberî, Mâûn Süresi'nin "أَلْدَيْنَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ" ayetinin manasına yönelik te'vîl ehlinin şu değerlendirmelerde bulunduğunu zikretmektedir:

Onlar, namazın vaktini ertelerler, namazın vakti çıkmadan onu eda etmezler. Farz namazların vaktini geçirirler.

İbn Abbâs tarikinden gelen bir rivayete göre onlar münafıklardır. İnsanların yanında buldukları zaman gösteriş olsun diye namazlarını eda ederler. Ayrıldıklarında ise eda etmezler. İyilik olarak verilmesi gereken malı engellerler ki bu da sonraki ayetlerde geçen "ma'ûn" dur. İbn Abbâs'ın farklı bir tarikten gelen rivayetine göre ise bu kimseler insanlara gizli kalan durumlarda namazı kılmayıp, aleni durumda namaz kılan münafıklardır.

Bir diğer mana ise onlar namazı kılmazlar ve ciddiye almazlar demektir.

⁶⁴ Hakkı Yılmaz, *İslâm Dini'nin Temel Direkleri Namaz/Dua, Salât, Kible ve Hac* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2011), 73.

⁶⁵ el-Hîrî en-Nisâbûrî, *Vücûhü'l-Kur'ân*, 348.

⁶⁶ Okumuş, "Semantik ve Analitik Açıdan Kur'an'da 'Salât' Kavramı", 18.

⁶⁷ İsfehânî, *el-Müfredât*, 422.

⁶⁸ el-Meâric 70/22.

⁶⁹ el-Mâûn 107/4-5-6.

Taberî (ö. 310/923), bu manalardan kendisine göre en evla olanın onların namazı ciddiye almayıp, vaktini geçirmeleri, başka işlerle uğraşırken namazı kılmamaları olduğunu söylemektedir.⁷⁰ Bir sonraki ayette geçen “onlar namazlarıyla gösteriş yaparlar” ayetinin tefsiri için ise “onlar namaz kıldıklarında namazlarıyla gösteriş yaparlar, çünkü onlar herhangi bir sevaba nail olmak için namaz kılmazlar, ya da bir cezadan sakınmak için bunu yapmazlar. Namaz kılarak Müslüman olduklarını izhar ederler ve böylece Müslümanlardan zannedilip kanlarını ve mallarını korumuş olurlar. İşte bu kimseler, Hz. Peygamber döneminde yaşayan, küfürlerini gizleyip Müslüman olduğu izlenimi veren münafıklardır” şeklinde ehli te’vîl’in yorumunu nakletmektedir. Ayrıca Hz. Ali ve tabiünden aktardığı rivayetlerde bu kimselerin münafıklar olduğunu zikretmektedir.⁷¹ Taberî’nin daha çok “namazın vaktini sonraya bırakma” anlamını tercih ettiği görülmekle beraber, ayetin tefsirini yaparken İbn Abbâs’tan gelen rivayet ve sonraki ayetlerin manaları dikkate alındığında bu ayetin namazın herhangi bir sevaba nail olma yahut cezadan korkma niyetiyle kılınması değil de Müslümanların yanında onlardan gibi görünüp bu şekilde mal ve can güvenliklerini sağlayarak dünyevi çıkar amaçlayan bir niyetle kılınması görülmektedir. Bunu yapan ise yine rivayetlerden görüldüğü üzere münafıklardır.

Ferrâ’ (ö. 207/822) Mâûn Sûresi’nde geçen “فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ” ayetinin muhatabını münafıklar şeklinde zikretmektedir.⁷² Zeccâc (ö. 311/923) bu ayetin, Müslümanları gördükleri zaman namaz kılıp, görmedikleri yerde namaz kılmayan münafıklara hitap ettiğini bildirmektedir.⁷³ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (ö. 333/944) ise bu kimselerin kimler olabileceğine yönelik ihtimalleri dile getirmektedir. Ona göre söz konusu kimseler, yaptıkları dini işlerde her zaman gayri ciddi davranan, ibadetlerin bilincinden gafil olan münafıklar olabilir. Nisa Sûresi 4. ayette onların namaza üşenerek kalkmaları, bunu insanlara gösteriş amaçlı yapmaları, Tevbe Sûresi 54. ayette yine namaza üşenerek gelmeleri ve istemeyerek infakta bulunmaları durumu onların bu hallerini ortaya koymaktadır. Mâtürîdî, söz konusu ayetlerin kafirler hakkında olmasını da imkân dâhilinde zikretmektedir. Çünkü kâfirler de böyle bir namazı ifa etmekteydiler. Bu, “onların Beytullah yanındaki duaları (salât) ıslık çalmak ve el çırpıktan başka bir şey değildir”⁷⁴ ayeti ile ifade edilmektedir. Allah Teâlâ bu beyanıyla müşriklere ait namazın gerçek namaz niteliği taşımadığını bildirmektedir. Mâtürîdî’nin bu ayete yönelik verdiği bir diğer anlam ise boyun eğme ve itaat etme manasından kinaye olmasıdır. Bu durumda ayet, “yazıklar olsun o itaat etmeyen ve boyun eğmeyenlere” manasına gelmektedir. Sonra gelen “namazlarını ciddiye almazlar” ayeti için ise iki anlamın ihtimal dâhilinde olduğunu zikretmektedir. Birincisi, kendilerince ifa ettikleri namazı zararı ve faydası dokunmayan putlara yönelik kılmaları suretiyle namazı ciddiye almamalarıdır. İkinci olarak ise, namazı zayi ettikleri zaman onu ciddiye almamış olurlar anlamındadır.⁷⁵ Mâtürîdî’nin söz konusu ayetlerin anlam alanına yönelik yaptığı değerlendirmeler dikkate alındığında, sûrede zikri geçen kimselerin münafıklar olduğu, onların putlara ibadet etmek suretiyle “salât” olarak isimlendirilen ibadetlerinin yerildiği yahut itaat anlamından kinaye yoluyla Peygamber’in getirdiği vahye boyun eğmeyi itaatsizliklerinin kınandığı görülmektedir.

Mâûn Sûresi’nin incelediğimiz beşinci ayetinin tefsiri hususunda Râzî’nin (ö. 606/1210) “namazdan gafletin doğru tefsiri” başlığı altında aktardığı bilgiler dikkati çekmektedir. Öncelikle başlıktan hareketle, namazdan gaflet hali hakkında yapılan tefsire dair Râzî’nin kabul etmediği birtakım görüşlerin olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre Atâ, İbn Abbâs’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Eğer Allah Teâlâ, ‘في صلاتهم ساھون’ ‘namazlarında gafil olanlar...’ demiş olsaydı, bu tehdid, mü’minler hakkında olurdu. Fakat Hak Teâlâ, ‘عن صلاتهم ساھون’ ‘namazlarından gafil olanlar...’ demiştir. Namazlarından gafil olan, namazı hatırlamayan ve namazı boş veren kimsedir.” Râzî, bu görüşün zayıf olduğuna yönelik yapılan itiraza ise şöyle cevap vermektedir: “Allah Teâlâ, bu kimselere şekli nazarı itibare alarak ‘namaz kılanlar’ demiş, batına ve gerçek hallerine nazaran da ‘namazdan gafil olduklarına, yani namaz kılmadıklarına hükmetmiştir.’ Nisâ

⁷⁰ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 24/630-633.

⁷¹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 24/633.

⁷² Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd Abdullah Ferra’, *Me’âni’l-Kur’ân* (Beyrût: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2002), 3/183.

⁷³ Ebû İshâk İbrâhim b. es-Serî b. Sehl Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân ve l’râbühu* (Beyrût: Âlemü’l-Kütüb, 1988), 5/368.

⁷⁴ el-Enfâl 8/35.

⁷⁵ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Mâtürîdî, *Te’fîrû’l-Mâtürîdî-Te’vîlâtü ehli’s-sünne*, thk. Mecdî Basellüm (Beyrût: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2005), 10/624-625.

Sûresi 142. ayetinde belirtilen 'namaza kalktıkları zaman, tembel tembel kalkarlar, insanlara riya olsun diye namaz kılarlar ve Allah'ı hiç zikretmezler' ayetinde belirtilen durum ile buradaki hal aynıdır. Ayrıca namazı unutmak, kişinin namazın tüm kısımlarında, Allah'ın zikrini unutup kalması anlamına gelir ki böyle bir namaz, ancak namazın hiçbir faydası olmadığını düşünen münafıktan sadır olur. Namazında açık bir fayda olduğuna inanan Müslümanın ise namazın hiçbir parçasında din, sevap, ikab işlerini hatırlamaması mümkün değildir."⁷⁶ Râzî'nin burada, bir mü'min'den, bazı zamanlarda bir anlık gaflet ile namazda sehve düşme halinin sadır olabileceğini, bu halin, namazdan umumi olarak gaflete düşen kafirin durumu ile karıştırılmaması gerektiğini de zikretmektedir.⁷⁷ Râzî sûrenin tefsirini, yapmış olduğu bir dua ile bitirmektedir. Duasında bu sûrenin münafıklar hakkında olduğunu, sonraki sûrenin ise Hz. Muhammed'in sıfatları hakkında olduğunu, Allah'tan, her ne kadar Hz. Muhammed ve ashabının derecesine erişememiş olsa da sûrede belirtilen münafıkların seviyesine de inmediğini belirtmekte, af ve mağfiret talebi ile sûrenin tefsirini sonlandırmaktadır.⁷⁸ Buradan da sûrede "namazlarından gafil olanlar" ile kesin olarak münafıkların kastedildiğini ifade ettiği anlaşılmaktadır.

Nesefî (ö. 710/1310), Mâûn Sûresi'nin dördüncü ve beşinci ayetlerinde münafıkların kastedildiğini zikretmektedir. Ona göre ayetlerin manası, "namazlarından gafil oldukları halde kendilerini sureten namaz kılanlar zümresine dahil eden münafıkların vay haline" demektir. Onlar, namazlarıyla Rablerine yakın olmayı ve farz olan ibadeti eda etmeyi amaçlamazlar. Aksine yaptıkları şeyden habersiz şekilde boşu boşuna eğilip kalkarlar. Böyle yaparak insanlara, kendilerinin farzları yerine getirdiklerini gösterirler. Nesefî de yukarıda Râzî'nin dikkat çektiği "في" harfi cerrinin kullanımı yerine "عن" harfi cerrinin kullanımına Enes b. Mâlik ve Hasan Basrî'nin nakilleriyle işaret etmekte ve çıkan anlamın münafıkları kastettiğini zikretmektedir.⁷⁹

Yukarıda zikredilen müfessirlerden hareketle Mâûn Sûresi'nin ve incelediğimiz ayetlerinin Müslümanlar hakkında inmediği kanaatine ulaşmış bulunmaktayız. Burada, akla bir soru gelmektedir. O da bu sûrenin münafıklar hakkında mı yoksa müşrikler hakkında mı indiği sorusudur. Münafıklar hakkında inmiştir diyen müfessirler bulunduğu gibi müşrikler hakkında inmiştir diyenler de bulunmaktadır. Bu durumda münafıklar hakkında indiği söylenirse, bu ayetlerin Medine'de inmesi gerekirdi. Nitekim münafıklar Medine'de vardı. Diğer bir ihtimal ise müşrikler hakkında inmesinden hareketle sûrenin Mekke'de nazil olması durumudur. Sûrenin, ahirete inanmayan, yetimi hor gören, yoksulu doyurmaktan kaçınan, yardım etmeyen müşriklerin durumunu anlatması dikkate alındığında bunların müşriklerin özellikleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Süleyman Ateş'e göre bu, üzerinde ittifak olan bir husus olup sonraki ayetlerin bağlaç ve ismi mevsuller ile devam etmesi, son dört ayetin de Mekke'de indiğine işaret etmektedir. Bu ayetlerin Medine'deki münafıklar hakkında nazil olduğunu söyleyen müfessirler, müşriklerin namaz kılma durumuna ihtimal vermedikleri için böyle bir değerlendirmede bulunmaktadırlar.⁸⁰

Ayetlerin müşrikler hakkında nazil olduğunu söylediğimizde, onların namaz kılma durumunu açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Bunu ise, yukarıda da zikrettiğimiz özellikle Enfâl Sûresi 35. ayetinde "onların Beytullah yanındaki duaları (salât) ıslık çalmak ve el çırpıktan başka bir şey değildir" buyruğu ile açıklamak mümkündür. Mâtürîdî de bu ayetten hareketle Mâûn Sûresi'ndeki salâtın da bu manada ele alınabileceği ihtimalini zikretmektedir. Makalenin giriş bölümünde değindiğimiz hususu burada hatırlatmakta fayda var. Bu da zekat, oruç, hac gibi ibadetlerin İslâm'ın, orijinal olarak hiç yokken ortaya koyduğu ibadetler olmadığıdır. Söz konusu ibadetler, daha önceki ilahi dinlerde de vardı. Dolayısıyla müşrikler, önceki dinlerden kalan ve "salât" olarak isimlendirdikleri bir ibadet şekli ile putlara tapmakta, bunu yaparak da Allah'a ibadeti bir anlamda hafife almaktaydılar. Mâûn Sûresi de onların bu durumunu eleştirmektedir. Sonraki sûre olan Kevser Sûresi'nin son kısmında Râzî'nin bu duruma işaret ettiği görülmektedir. Buna göre "Araplar namaz kılar, kurban keserlerdi. Ama bunları putlar için yapmaktaydılar. Bu sebeple Peygamber'e (s.a.v.) 'senin namazın ve kurbanın Allah için olsun' denildi. Yüce Allah, bundan

⁷⁶ Râzî, *Tefsîrû'l-Fahri'r-Râzî*, 32/114.

⁷⁷ Râzî, *Tefsîrû'l-Fahri'r-Râzî*, 32/114.

⁷⁸ Râzî, *Tefsîrû'l-Fahri'r-Râzî*, 32/116.

⁷⁹ Nesefî, *Tefsîrû'n-Nesefî*, 4/288.

⁸⁰ Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, 11/115-116.

önceki sûrede 'onlar gösteriş için namaz kıyorlardı' buyurduktan sonra onun akabinde bu sûrede sanki Peygamberine 'sen de namaz kıl ama gösteriş için değil, ihlas ile kıl' buyurmaktadır."⁸¹

Mehmet Sait Şimşek, Mâûn Sûresi'nin açıklamasında sûrede geçen "din" ile öncelikle hesaba çekilmenin kastedildiğini, bununla beraber genel manada sahih olsun olmasın her türlü inanç için kullanıldığını zikretmektedir. Namazla da sûrede müşriklerin namazından söz edilmesinden hareketle sahih olsun olmasın Allah'a kulluğun işareti olan her türlü ibadeti kapsadığını dile getirmektedir. Dolayısıyla Yahudi, Hıristiyan yahut Müslüman olsun, namazını ciddiye almayan, günlük hayatı ve ibadetleri arasında tutarlılık bulunmayan herkes bu sûrenin muhatabıdır.⁸²

Son olarak Elmalılı Hamdi Yazır'ın Mâûn Sûresi'nin 5 ve 6. ayetlerine verdiği anlam ve buna yönelik Süleyman Ateş'in eleştirisiyle bu başlığı sonlandırmak yerinde olacaktır. Elmalılı, bu ayetlerin tefsirinde "fakat veyl o musallilere, daha doğrusu namaz kıyor mü'min görünenlere ki onlar namazlarından sehv etmişlerdir"⁸³ şeklinde bir açıklamada bulunmaktadır. Ateş, Elmalılı'nın bu açıklamasında büyük bir yanılığa düştüğünü söylemektedir. Çünkü ayetler mü'minler veya mü'min görünen münafıklar hakkında değil, Mekke'deki müşrikler hakkındadır. Mekke'de, Hz. Peygamber taraftarları güçlü olmadıkları için onlara yaranmak için ikiyüzlülük yapacak, samimi olmayan mü'min yoktu. Cumhuriyetin söylediğinden hareketle sûrenin Mekke'de indiği düşünülüğünde bu ayetler münafıklar değil, müşrikler hakkındadır. Nitekim sûrenin ayetlerinde zikredilen sıfatlar, daha çok müşriklerin barındırdığı sıfatlardır."⁸⁴

3.3. Meryem Sûresi 59. Ayeti Bağlamında "Namazın Zâyi Edilmesi"

Meryem Sûresi'nde 1-57. ayetlerde Allah'ın nebî olarak seçtiği ve salih olan kullarından Zekeriya,⁸⁵ Yahya,⁸⁶ Meryem,⁸⁷ İsa,⁸⁸ İbrahim,⁸⁹ İshak, Yakub,⁹⁰ Musa, Harun,⁹¹ İsmail⁹² ve İdris'ten⁹³ (a.s.), onların yaşadıkları birtakım hadiseler ve bunlara karşı tuttukları takvalı tavırdan bahsedildikten sonra 58. ayette şöyle buyurulmaktadır: "İşte bunlar, Adem'in ve Nuh ile beraber (gemiye) bindirdiklerimizden soyundan, İbrahim'in, Yakub'un ve doğru yola iletip seçtiklerimizden soyundan kendilerine nimet verdiğimiz nebilerdir. Kendilerine Rahman'ın ayetleri okunduğu zaman ağlayarak secdeye kapanırlar."⁹⁴ Ancak bunların hemen akabinde ise "kendilerinden sonra namazı zayi eden, şehvet ve dünyevi tutkularının peşine düşen bir neslin"⁹⁵ geldiğinden bahsedilmektedir. Araştırmanın bu kısmında söz konusu neslin zayi etmek suretiyle kınandığı salâtın kullanımına dair yaklaşımlar tespit edilecektir.

Taberî, bu ayetin tefsirinde namazın zayi edilmesi ile kastedilenin ne olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda şu iki görüşü zikretmektedir: Birinci olarak bu ifadeden kasıt, namazın vaktinin tehir edilmesi suretiyle zayi edilmesidir ki bu görüşe göre buradan kastın terki olması durumunda terk eden kişi kafir olur. İkinci görüş ise namazın terk edilmesidir. Taberî burada " قال أبو جعفر: وأولى التأويلين في ذلك عندي بتأويل "Ebû Ca'fer dedi ki: Bu ayetin tevili hususundaki iki yorumdan benim nezdimde daha evla olanı" diyerek tercihini zikretmektedir. Ona göre namazın zayi edilmesi ile dile getirilen iki görüşten ikincisi, yani namazın terki ihtimali daha tercihe şayandır. Bunun sebebi ise sonrasında gelen ayette geçen "ancak tövbe edip iman ve salih amel işleyenler başka..."⁹⁶ ile yapılan istisnadır. Çünkü eğer burada namazı zayi edenler ile Müslümanlar kastedilseydi istisna kısmına "ancak iman etmeleri" durumu dahil edilmezdi.⁹⁷ Zeccâc, bu ifadenin tefsirlerde namazı vakti dışında kıldılar şeklinde açıklandığını zikretmektedir. Sonrasında ise

⁸¹ Râzî, *Tefsîrû'l-Fahri'r-Râzî*, 1981, 32/131.

⁸² Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, 5/491-492.

⁸³ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: His Matbaçılık, 1970), 9/6168.

⁸⁴ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 11/118-119.

⁸⁵ Meryem 19/2-11.

⁸⁶ Meryem 19/12-15.

⁸⁷ Meryem 19/15-29.

⁸⁸ Meryem 19/30-36.

⁸⁹ Meryem 19/41-49.

⁹⁰ Meryem 19/49-50.

⁹¹ Meryem 19/51-53.

⁹² Meryem 19/54-55.

⁹³ Meryem 19/56-57.

⁹⁴ Meryem 19/58.

⁹⁵ Meryem 19/59.

⁹⁶ Meryem 19/60.

⁹⁷ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 18/215-216.

"namazı zayi etmenin" "onu kesin olarak terk ettiler" manasına geldiğini ve bunun daha isabetli olduğunu dile getirmektedir. Çünkü ayet, sonraki ayette geçen "ancak tevbe edip iman etmeleri durumu müstesna" ifadesi ile beraber dikkate alındığında kafirlere delalet etmektedir.⁹⁸ Mâtürîdî namazın zayi edilmesi ile artık Allah için kıldıkları namazı putlar için kılmaları halinin anlatıldığını zikretmiştir. Ahmed b. Hanbel'den gelen "İslâm düğümleri birer birer çözülecektir. Bunun ilki emanet, sonuncusu ise namaz olacaktır"⁹⁹ rivayetine göre bu ayet dikkate alındığında, en son terkedilen ibadetin namaz olduğu düşünülmektedir. Mâtürîdî, burada kastedilenin namazın vaktinde kılınmaması olduğuna dair bir görüşün de bulunduğunu, ancak bu durumda ayetin Müslümanlar hakkında nazil olduğunu söylemek gerektiğini de ifade etmektedir

100

Râzî, bu ayette geçen "namazı kılmamak" ifadesinin bir önceki ayette zikredilen "secdeye kapanmak", "şehvetlerine tabi olmak" ifadesinin ise "ağlamak" fiilinin mukabilinde zikredildiğine vurgu yapmaktadır. Buradan hareketle inananların ağlamaları onların Allah'tan korkmalarına, diğer taraftan onların sonrasında gelen bir neslin şehvetlerine tabi olmasının böyle bir korku içerisinde olmadıklarına işaret edilmektedir. Râzî'ye göre namazı terk etmeleri bazen hiç kılmamalarına, bazen de vaktinde kılınmaması anlamına gelebilmektedir. Ancak İbn Abbas'tan naklettiği "bunların farz namazları terk eden, içki içen ve baba-bir kız kardeşle evlenmeyi mübah sayan Yahudiler olduğu" rivayetinden de hareketle ayetteki mananın daha çok bu kimselerin namazı terk edenler anlamına yakın olduğunu ifade etmektedir.¹⁰¹ Ancak Râzî'nin bu konuda Mâtürîdî kadar net bir ayırmda bulunmadığı görülmektedir. Ayette bahsedilen kimselerin Yahudilerden sonra gelen Hıristiyanların olduğu yorumu da tefsirlerde zikredilmektedir. Yine İsrailoğullarından sonra gelen ve Allah'a karşı gelip isyan eden herkesin bu ayetin muhatabı olduğu ifade edilmektedir.¹⁰²

Bu başlığa kadar aktardığımız ayetlerde "salât" kelimesinin genel manada Allah'a ibadet anlamını ifade eden bir kullanımı ifade ettiği görülmektedir. Yahudi ve Hıristiyanların Allah'ı anmak için yapmış oldukları ve sonrasında vaktinde kılmamak yahut tamamen terk etmek suretiyle zayi ettikleri ibadetin isminin "salât" olarak verildiği tespit edilmektedir. Mâûn Sûresi 4-7. ayetlerde anlatılan durumun ise müşriklerin, ataları İbrahim ve İsmail'in (a.s.) Allah'a yönelik takva ile ve sevabını Allah'tan ümid ederek eda ettikleri namazdan gafil bir şekilde artık putlara yönelmek suretiyle "salât"ı ifa ettikleri görülmektedir. Tüm bunların ele alındığı sûreler Mekki sûrelerdir. Dolayısıyla henüz İslâm'ın ıstılahi manada namaz ibadetini ifade için kullanılan ayetler burada geçmemektedir. Va'îd ayetlerinin beş vakit namazı ifade eden, bununla beraber bu namaza üşenerek, yahut oyun eğlence olarak yönelen kimselere yönelik olanlarının Medeni sûrelerde olduğu görülmektedir. Çalışmanın son başlığı söz konusu ayetleri ele alacaktır.

3.4. Medine Döneminde Nâzil Olan Va'îd Ayetleri

İslâm'ın Mekke dönemi Müslümanların sayıca ve güç olarak zayıf olduğu, İslâm'a girmenin, Müslüman olan kimse için Mekke toplumu açısından kabulü mümkün olmayan bir dönemdi. Dolayısıyla bu dönemde bir kimsenin gösteriş amacıyla namaz kılması ve bununla Müslümanlara yaranması gibi bir durumun ortaya çıkması mümkün görünmemektedir. Söz konusu tutum, Müslümanların Medine'de devlet kurup artık güç unsuru haline geldikleri dönemde ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kafir olup Medine'de yaşayan ya da Mekke'den Medine'ye yerleşen ve Müslümanların sahip olduğu olanaklardan faydalanmak isteyen bazı kimseler, Müslümanmış gibi davranmış, İslâm'ın en temel göstergeleri olan ibadetleri yerine getirmek suretiyle birtakım hak ve imkanlardan yararlanmışlardır. İşte söz konusu kimseler Medine döneminde nazil olan va'îd içerikli ayetlerle uyarılmaktadırlar. Dolayısıyla Medine döneminde nazil olan ve "salât"tan bahseden ayetlerde, İslâm'ın, belirli vakitlerde farz olan ibadetinin kastedildiğini söylemek mümkündür.

⁹⁸ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 3/335.

⁹⁹ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb Arnaût (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1999), 36/485 (No. 22160).

¹⁰⁰ Mâtürîdî, *Tefsîrül-Mâtürîdî*, 7/246.

¹⁰¹ Râzî, *Tefsîrül-Fahri'r-Râzî*, 21/236.

¹⁰² Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Garnâtî İbn Cüzey, et-Teshîl li ulûmî't-tenzîl, thk. Muhammed Sâlim Hâşim (Beyrût: Dâr'ül-Küttüb'ül-İlmiyye, 1995), 2/10.

Medine döneminde nazil olup va'îd hitabı içeren dört ayet bulunmaktadır. Bunlar Enfâl 8/35, Nisâ 4/142, Mâide 5/58 ve Tevbe 9/54 ayetleridir. Bu ayetlerden Enfâl 8/35. ayetinin Kâbe yanında ıslık çalıp el çırpma suretiyle “salât”ı ifa ettiklerini düşünen müşrikler hakkında olduğu ifade edilmişti. Dolayısıyla bu ayetin münafıklardan ziyade müşriklere yönelik olduğunu söylemek mümkün görünmektedir.

Muhatap olarak doğrudan münafıkları hedef alan Nisâ 4/142. ayetinde “Münafıklar, Allah’ı aldatmaya çalışırlar. Allah da onların bu çabalarını başlarına geçirir. Onlar, namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah’ı pek az anarlar” buyurulmak suretiyle münafıkların İslâm’ın nişanelerinden olan namaz ibadeti ile irtibatları bildirilmektedir. Onlar, küfürlerini gizlemek yoluyla can ve mal güvenliklerini sağlayıp böylece müminleri kandırmayı amaçlamaktadırlar. Çünkü onlar, Allah’ın birliğine inanıp tasdik eden kimse gibi değil de gösteriş yapan gibi Allah’ı anarlar.¹⁰³ Onlar böyle yaparak Allah’ı, yani Allah Resulünü aldatmak isterler.¹⁰⁴ Münafıkların namaza kalkarken üşenmelerinin sebebi, sağlıklı bir inanca sahip olmayışlarıdır. Şayet böyle bir inançları olsaydı, Allah’ın huzuruna çıktıklarının farkında olurlardı. Ne var ki namazlarında bu mefhum olmadığı için sadece gösteriş yapmakta, böylece insanları aldatmaya çalışmaktadırlar.¹⁰⁵

Bu kısımda ele aldığımız bir diğer ayet olan Mâide 58’de, kendilerine daha önceden kitap verilenlerin İslâm’ı alaya almaları konu edinilmektedir. Bu, İslâm’ın emri olan namaz için çağrı yapıldığında onu oyun ve eğlenceye almak suretiyle yapılmaktadır. Bunu yapanlar, kaynaklarda Yahudi, Hıristiyan ve Müşriklerden olan kâfirler olarak zikredilmektedir.¹⁰⁶ Zikri geçen kimselerden olan Yahudiler, Müslümanların namaza kalktıklarını gördüklerinde, “kalktılar kalkamayısicalar”; rükûa eğildiklerini gördüklerinde “rükû edemeyesiceler”; secde ettiklerini gördüklerinde ise gülmek suretiyle “secde edemeyesiceler” diyerek alay etmekteydiler.¹⁰⁷ Beyzâvî’nin naklettiği rivayette ise ezan okunurken “Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın Rasûlü olduğuna şahadet ederim” dendiğinde, Allah yalan söyleyenin evini yakınsın diyen bir Hıristiyan’ın durumundan bahsedilmektedir. Nitekim bir gece, bu kimsenin hizmetlisi eve girerken elindeki ateşten eve kıvılcımlar sıçramış ve ev içindekilerle beraber yanmıştır.¹⁰⁸ Râzî zikredilen bu rivayetlere ilaveten Müslümanların namaz kılmaya kalktıkları zaman, münafıkların halkı namazdan soğutmak için gülerik alay ettiklerini rivayet etmektedir.¹⁰⁹ Bunu yaptıklarından dolayı sonraki ayetlerde Allah’ın gazabı ve laneti ile uyarılmaktadırlar.¹¹⁰

Medine döneminde nazil olan bir diğer ayet Tevbe Sûresi 54. ayetidir. Buna göre kendilerinden sadaka kabul edilmeyen bir grubun sadakalarının reddinin sebebi olarak Allah ve Rasûlü’ne iman etmemeleri, namaza üşenerek gelmeleri ve sadakalarını da istemeyerek vermeleri zikredilmektedir. Böyle davranmalarının sebebi ise, müminlerden korkmalarıdır. Nitekim yukarıda geçtiği gibi onlar namaz kılmakla sevap kazanmayı ümit etmezler. Namazı terk etmekle de ahirette azaba uğratılmaktan korkmazlar.¹¹¹ Mâtürîdî’ye göre bu ayette münafıkların kıldıkları namaz ve vermiş oldukları sadakalarındaki durumun onlara bildirilmesi ile bir anlamda Hz. Muhammed’in nübüvveti ispat edilmektedir. Çünkü onun bunu bilmesinin tek yolu Allah’tan almış olduğu vahiydir. Ayrıca bu ayetle Allah’a yakınlık ve ibadetlerin kabul edilmesinin ancak iman ile gerçekleşeceği anlaşılmaktadır.¹¹² Böylece bu ayetin münafıklar hakkında indiği, tefsirlerin ittifak halinde olduğu bir durum olarak görülmektedir.

Sonuç

Kur’an’ın genel olarak namazla ilgili sunduğu ayetler, namazın ehemmiyetini ortaya koymaktadır. Nitekim namaz ibadeti, şekil itibariyle değişiklik göstermekle beraber tüm peygamberlerin ortak olarak

¹⁰³ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 9/329.

¹⁰⁴ Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân*, 2/122.

¹⁰⁵ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri*, 1/584.

¹⁰⁶ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 10/58.

¹⁰⁷ Ebü’l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşir el-Ezdi el-Belhî, *Tefsîr-i Mukâtil b. Süleymân*, thk. Ahmed Ferid (Beyrât: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2003), 1/308.

¹⁰⁸ Nâsirüddîn Ebû Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Tefsîrü’l-Beyzâvî el-müsemma envârü’l-tenzil ve esrârü’l-te’vîl* (İstanbul: Dersaadet, t.s.), 1/273.

¹⁰⁹ Râzî, *Tefsîrü’l-Fahri’-Râzî*, 12/35.

¹¹⁰ el-Mâide 5/60.

¹¹¹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 14/294-295; Beyzâvî, *Tefsîrü’l-Beyzâvî*, 1/408.

¹¹² Mâtürîdî, *Tefsîrü’l-Mâtürîdî*, 5/387.

emrettikleri bir ibadettir. Bu yönüyle tüm insanlığa emredilmiştir denilebilir. Burada özellikle Kur'an ayetleri ele alındığında "namazın dosdoğru eda edilmesi" ilahi buyruğunun, bireyin namazı sadece biçimsel olarak kılmasını değil, aynı zamanda bu ibadetin bireyin ıslahına hizmet etmesi gerektiğini kapsamaktadır. Çünkü salâta aykırı tutum ve davranış sergileyenlerin özelliklerine bakıldığında, onların Allah'a nankörlük eden, başkalarını putlaştıran, maddi ve manevi pisliklerden arınmayan, şehvet ve tutkularının peşinden giden kimseler olduğu görülmektedir. Onlar, böyle yaparak salâtı zayi etmektedirler. Bu bilgiler, namazın farziyeti ve bireyin hayatında oluşturduğu dengeyi ortaya koymaktadır.

Namazın nihai olarak beş vakit farz kılındığında şüphe yoktur. Fakat bizim söylemek istediğimiz, bunun vahiy süreci içinde gerçekleştiğidir. Araştırmada asıl üzerinde durduğumuz konu ise, "salât" ifadesi geçen her ayetin, şekli belli bir ibadete işaret etmediğidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, bunların bir kısmı başka anlamlarda kullanılabilmiştir.

Bu çalışmada, daha çok "salât" hakkındaki va'îd içerikli ayetlerin muhataplarına yönelik bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmada Mekki sûrelerde geçen ve İslâm'ın belirli vakitlerde farz olarak emredilen namaz ibadeti anlamındaki kullanımın farklı manalara geldiği tespit edilmiştir. Örneğin Müddessir Sûresi'nde geçen ve günümüz meallerinin hemen hepsinde "namaz kılmazdık" anlamına gelen ifadenin, altıncı yüzyıl âlimlerinden Râgıb el-İsfehânî gibi dil ve tefsir âlimlerinin de tespitiyle ve bağlam dikkate alınarak "peygambere tabi olanlardan değildik" manasına geldiği ortaya konulmuştur. Kıyâmet Sûresi 31. Ayetinde geçen "O, Peygamberi doğrulamamış, namaz da kılmamıştı" manasına gelen ayetin, sonraki ayet de dikkate alınarak "Fakat o, yalanladı ve geri durdu" anlamına geldiği görülmektedir. Mâûn Sûresi'nde geçen "vay o namaz kılanların haline" hitabının müşriklere mi yoksa münafıklara mı olduğu hususunda yapılan araştırmada, sûrenin Mekki olması dolayısıyla söz konusu ayetin Müslümanlar hakkında inmediği kanaatine ulaşılmıştır. Ayetteki hitabın müşriklere mi yoksa münafıklara mı olduğu hususunda ise sûrenin Mekke'de inmesi ve yerilen tiptemenin özellikleri dikkate alındığında müşrikler hakkında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İslâm'ın belirli vakitlerde farz kıldığı özel ibadetin ismi olarak "namaz" ve buna yönelik münafıkların tutunduğu tavra dair va'îd ayetleri incelendiğinde; Medine döneminde nazil olan bu ayetlerden Enfâl 8/35, Kâbe'yi tavaf ederken ıslık çalıp alkış yapmak suretiyle "salât"ı yerine getiren müşriklere yönelik olup diğer ayetler ise Müslümanların kıldıkları namaz ibadeti ile alay eden münafıklara yöneliktir. Böylece, Kur'an'da "salât" anlamını ifade edip bunu hafife alanlar yahut zayi edenler için nâzil olan dokuz va'îd ayetinin muhataplarının doğrudan Müslümanlar olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kaynakça

- Abdülhamîd, Muhammed Fuad. *Mu'cemü'l-müfrehes li elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb Arnaût. 50 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1999.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri*. 12 Cilt. Yeni Ufuklar Neşriyat, ts.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Tefsîrü'l-Beyzâvî el-müsemma envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*. 2 Cilt. İstanbul: Dersaadet, t.s.
- Demirci, Muhsin. *Kur'ân'ın Ana Konuları*. İstanbul: İfav, 9. Basım, 2015.
- Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *Tefsîr-i Mukâtil b. Süleymân*. thk. Ahmed Ferîd. 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003.
- Ferra', Ebû Zekerîyya Yahyâ b. Ziyâd Abdullah. *Me'âni'l-Kur'ân*. 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2002.
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Yâkûb b. Muhammed. *el-Kâmûsü'l-muhît*. Lübnan: Dâru'l-Ma'rife, 1399.

- İbn Cüzey, Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırnatî. *et-Teshîl li 'ulûmi't-tenzîl*. thk. Muhammed Sâlim Hâşim. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995.
- İbn Fâris, Hüseyin Ahmed. *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*. thk. Abdüsselâm Muhammed Harun. 4 Cilt. Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-'Arab*. thk. Abdullah Ali Kebîr vd. 6 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Me'ârif, ts.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec. *Nüzhetü'l-a'yüni'n-nevâzir fi 'ilmi'l-vücûh ve'n-nezâir*. thk. Muhammed Abdü'l-Kerim Kâzım Râzî. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1985.
- İsfehânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *el-Müfredât fi garîbi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ahmed Halfellah. Mektebetü'l-Enclu'l-Kasriyye, ts.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 11. Basım, 2010.
- Mâtüridî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Tefsîrû'l-Mâtürîdî-Te'vîlâtü ehli's-sünne*. thk. Mecdî Baslûm. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc. *Sahîh-u Müslim*. Riyad: Beytü'l-Efkâr ed-Düvelî, 1998.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmud. *Tefsîru'n-Nesefî*. thk. Mervân Muhammed Şiâr. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'n-Nefâis, 2005.
- Nisâbü'rî, Ebû Abdirrahmân İsmail b. Ahmed b. Abdillâh ed-Darîr el-Hîrî. *Vücûhü'l-Kur'ân*. thk. Necif Arşî. Meşhed: Müessesetü't-tab' et-tâbî'a li'l-astâna er-ravdiyye el-mukaddese, 1422.
- Okumuş, Mesut. "Semantik ve Analitik Açından Kur'an'da 'Salât' Kavramı". *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* III/VI (Şubat 2004), 1-30.
- Olgun, Tahir. *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.
- Özsoy, Ömer - Güler, İlhamî. *Konularına Göre Kur'an*. Ankara: Fecr Yayınevi, 2001.
- Peker, Hüseyin. *Namaz Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 5. Basım, 2017.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Tefsîrû'l-Fahri'r-Râzî*. 32 Cilt. Dâru'l-Fikr, 1981.
- Sülün, Murat. *Kur'ân Ne Diyor? Biz Ne Anlıyoruz?* İstanbul: Ensar, 2015.
- Sülün, "Kur'an-ı Kerim'de 'Salatın (صلاة)' Kavramsal Çerçevesi", *Sosyal ve Ferdî İşlevleri Açısından Namaz ve Cami*. 17-46. (İstanbul: 2009).
- Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*. 5 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *Câmi'u'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. el-Kâhire: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 9 Cilt. İstanbul: His Matbacılık, 1970.
- Yılmaz, Hakkı. *İslâm Dini'nin Temel Direkleri Namaz/Dua, Salât, Kible ve Hac*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2011.
- Zebîdi, Muhammed Murtaza. *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. 40 Cilt. Kuveyt: Dâru'l-Hidâye, 2001.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhim b. es-Serî b. Sehl. *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbühu*. 5 Cilt. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 1988.

Addressee Analysis of Wa'îd Verses on the Concept of Şalâh

Citation/©: Yazar, Samed, Addressee Analysis of Wa'îd Verses on the Concept of Şalâh, Artuklu Akademi, 2021/8 (2), 319-334.

Extended Abstract

Prayer and all other acts of worshipping preserve and strengthen the spiritual bond between the man and God. Thus, man's piety to Allah remains constantly active. In this way, man does not stray from his nature and protects his conscience and common sense. Man performs these obligatory acts of worship voluntarily and freely. In the Qur'an, reminders are made about the conduct of these worships and there are verses expressing the meaning that these worships provide for an individual. From this point of view, the purposes of worship should be taken into account and the logic of paying debts should not be followed while worshipping.

The proper fulfillment of this principle is very important in *şalâh*, as in other types of worship. As a matter of fact, in the verses in which prayer is commanded, it is ordered to perform the prayer correctly and completely, and those who perform their prayers in this way are praised. Of course, the expression "establishing the *şalâh*" is not limited to the formal correctness of the prayer, but also bears the feature of serving the self-improvement of the believer. Namely, those who are ungrateful to Allah, idolizing others, not purifying themselves of the material and spiritual impurities, and who follow their lusts and passions, are severely criticized due to their attitudes and behaviors since they all contracts with *şalâh*. It is mentioned in the Qur'an that those who perform such actions are unaware of the meaning of *şalâh* and waste it.

While the characteristics of believers are described in the Qur'an, it is generally mentioned that they should pray after they have believed. From this point of view, prayer is the indicator and the most important element of a believer's faith. However, while the people of Hell are mentioned in some verses, it is seen that they do not pray, their *şalâh* is wasted, their *şalâh* is nothing but whistling and hand-clapping, and it seems that a threat (*wa'îd*) is addressed to them. With only a superficial reading, a portrayal emerges that those who do not pray will go to Hell. While these verses express the importance of prayer, they are also used as a reference that those who neglect it will go to Hell.

In this article, it will be tried to determine in which context the verses containing promise addressing to those who do not pray are used and to whom they are addressed, taking into account the unity of the Qur'an and the *siyaq-sibaq* (intratextual context). In this point, the situation of people who do not pray in the Hereafter will not be discussed. In this context, the aforementioned verses will be examined by considering the order of their revelation. In addition, the interpretations made in classical and modern *tafseer* (Qur'anic exegesis) sources will be analyzed and the existing differences will be compared.

Many words used in the lexicological meaning in the Qur'an have gained a term meaning within the development of Islamic sciences. Some terms were clearly stated at the very beginning. Misunderstandings arose when interpretations of the Qur'an in following periods ignored this distinction. One of these concepts is the concept of *şalâh*. As a matter of fact, the concept of *şalâh* was also used in other divine religions before Islam. The concept of *şalâh* has become the proper name of a worship that has certain times and forms such as standing, bowing, and prostration together with Islam. However, it cannot be said that all the expressions of *şalâh* in the Qur'an are used in this sense. While some of them are used as the name of this special worship determined by Islam, in some verses it means praying, supporting, following.

Thus, the reflection of the differences between the special meaning of *şalâh*, which is the name of a certain worship in the Islamic period and *şalâh*, which is the name of the worship performed in different ways in previous periods, will be determined. It will be evaluated how the verses in which the concept of *şalâh* is used are translated in the translations and whether this fits with the dictionary meaning and the context of the verses.

In the first part of the article, the literal meaning and term meaning of the concept of *şalâh* will be examined. Then, the *wa'îd* verses about *şalâh* will be classified. In the third part, the usage and meanings of the Makki and Madani surahs will be discussed. In particular, classical period scholars such as Taberi, Maturidi, Razi, Nasafi, and recent commentators such as Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Süleyman Ateş and Mehmet Sait Şimşek will be used. In addition, language-oriented *tafseer* studies will be used. Thus, the addressees of these verses will be determined.

In the last part of the study, "prayer" as the name of the special worship that Islam has made obligatory at certain times and the *wa'îd* verses regarding the attitude of the hypocrites will be examined. Among these verses, traditions refer that

the 35th verse of Surah Anfal which was revealed in the Medina period, is directed to the polytheists who perform the *ṣalāh* by whistling and applauding while circumambulating the Kaaba, will be examined.

There is no doubt that the prayer is made obligatory in five times. But what we are saying is that it happened in the process of revelation. The main issue we focus on in this study is that every verse with the phrase *ṣalāh* does not point to a certain form of worship. As mentioned above, some of them could be used in other meanings. However, if this situation is ignored in the translation and interpretation activities, comments that may cause misunderstandings are probable to arise. This article aims to contribute to the correct understanding of the concept.